

Ikka vanast Tallinnast

Vana Tallinn XIV (XVIII).

Vastutav toimetaja Raimo Pullat.
Tallinn, 2003, 207 lk.

On juba hea traditsioon, et igal aastal jõuab ajaloohuviliste kätte “Vana Tallinna” uus köide. Justnagu oleks tegemist klantskaanelise žurnaali, mitte aga tõsise teadusväljaandega, mida “Vana Tallinn” kaheldamatult on, ümbrisevärvist sõltumata. Mida pakuvad meie linnaajaloo uurijad lugejale seekord?

Nagu ikka moodustavad kogumiku mahukama osa teadusartiklid. Lubatagu seekord alustada veidi tagantpoolt, sealt kuhu jäi pooleli eelmine “Vana Tallinn”, nimelt argiajaloo konverentsi materjalidega. Üksikud kaastööd laekusid, nagu mõnikord asjaolude kokkusattumisel ikka juhtub, konverentsikogumikus avaldamiseks liiga hilja. Sellest hoolimata tingisid artiklite temaatika ja tase nende avaldamise n.-õ. pärast kella kõlamist.

Kersten Krüger Rostocki ülikoolist võtab luubi alla Tallinnale oma suuruselt ja funktsioonilt vastavate Saksa sadamalinna Altona, Kieli, Rostocki ning Wismari tööhõivestruktuuri 19. sajandi alguses. Võrreldakse meeste ja naiste võimalusi ja nenditakse, et naiste šansid tööd leida olid umbes kolm korda väiksemad kui meestel. Linnade erinev spetsialiseeritus tingis mõnevõrra erineva töökohtade struktuuri, kuid reeglina oli suurem osa meestest ametis töötlevas tööstuses. Naiste valdav enamus leidis rakendust majapidamises ja juhutöödel. Migratsioon linnadesse oli seotud kutseõppega, seda eriti meeste puhul. Sisse rändasid loomulikult nooremad, 16–30-aastased inimesed.

Varssavi ajaloolane Andrzej Klonder uurib kohtudokumentide valgusel Poola varauusaegseid (16.–17. sajandi) väikelinnu Knyszynit ja Wojniczit, vastavalt umbes 2000 ja 1000 elaniku

ga. Erinevad allikad annavad teavet kodanike elatusasemest, rõivastusest, eluasemest, vallasvarast jms. Linnakogukonna moodustasid peamiselt talupojad ning käsitöölised.

Meie jaoks peaaegu eksootilise Islandi linnade arengut käsitleb J. Th. Thór Reykjavíkist. Lugejat üllatab kindlasti, et kuni 19. sajandi teise pooleni puudusid Islandil linnad selle euroopalikus mõttes. Põhjuseks inimesi koondanud organisatsiooni puudumine, veel enam aga elanike vähesusest ja territooriumi avarusest tingitud hõre asustus. Tuhandelise elanikkonnani jõudsid tähtsamad linnad alles 1900. aastaks (!), kogu Islandi rahvaarv sel ajal oli alla 80 000.

Suhteliselt lähedast minevikku, Riia teravishoiufondide süsteemi aastail 1920–1940 vaatleb Läti teadlane Maija Anže. Tegemist oli kohustusliku kindlustusega neile, kes töötasid haigekassaga lepingu sõlminud süsteemis. Fond moodustati firmade, töötajate ja riigi sissetuludest, selle ülesandeks oli korvata meditsiiniabi kulud ja maksta töövõimetushüviti. Fondidel olid oma ambulatooriumid, mõnikord ka sanatooriumid ja puhkekodud. Niisuguseid fonde oli Lätis sõdadevahelisel ajal kümneid, neist suurim Keskhaigekassa.

Argiajaloo ühel pool, tulgem nüüd tagasi raamatu algusse. Kindlasti moodustab käesoleva kogumiku teaduslikult kaalukaima panuse Tallinna ehitusloo ühe parima tuntja Rasmus Kangropooli kahjuks juba postuumelt ilmunud kirjutis Tallinna all-linna topograafiast 14. sajandil. Töö aluseks on selles valdkonnas täiesti uus allikaliik – seniste uurijate poolt perspektiivituna kõrvale heidetud maksunimistud. Kuid need maksukohuslastest kodanike nimekirjad koostati kindlat marsruuti mööda ja avavad seetõttu täiendavaid võimalusi kinnisvarade järjestamiseks, laiemalt aga kogu linnaehitusliku struktuuri kindlakstegemiseks. Sel meetodil on õnnestunud lokaliseerida kolm neljandikku linna umbes 300 kinnisvarast aastail 1360–1365.

Kirjutise autorit ennast, kelle isikus olid ühendatud äärmiselt kompetentne muinsuskaitseametnik ning väsimatu ja erudeeritud teadlane, meenutavad oma järelehüüdeis kolleegid Jaan Tamm ning Raimo Pullat.

Tallinna Linaarhiivi ammendamatus varasalvest avaldab Tiina Kala Tallinna kodaniku Dyderik Syrenberge vastuseks Wilhelm van Hurle kaebusele kirjutatud alamsaksakeelse pöördumise Tallinna raele. Lisatud tõlkest ning ulatuslikust kommentaarist selgub, et vaidlus käis Oleviste kiriku Kolmainu altari patronaadiõiguse üle. Kogu lugu lubab teha mõningaid järeldusi sinise kirikuteenistuskorralduse kohta hiliskeskajal, kus ilmikute roll näib olnud seniusutust märgatavalt suurem.

Pildirubriigis heidame koos Heino Gustav-soniga pilgu Viru tänavale aastal 1850, teejuhiks Lätis Limba•is sündinud, kuid Tallinnas lühikest aega apteekriametit pidanud Carl Theodor Gehlhaar.

Tavatult kirju on kogumiku seekordne ülevaadete osa. Alustuseks tutvustab Stefan Kroll Rostockist pika nimega uurimisprojekti “Linnadesüsteem ja urbaniseerumine Läänemere-ruumis uusajal. Ajalooline infosüsteem ja demograafia, majanduse ning ehituskultuuri analüüs 17. ja 18. sajandil”. Ettevõtmise taga on Rostocki ja Greifswaldi ülikoolid ning Wisnari kõrgkool, uuritavat ala ühendab selle omaaegne kuulumine Rootsi võimkonda. Püüdeks leida ja taastada Balti mere maade kadumaläinud ühtsust. Ainsa mittesaksa linnana (kui Stettin/Szczecin välja arvata) on projekti lülitatud ka Tallinn Raimo Pullati ja Lauri Suurmaa pärandiinventaride-teemaga.

Järgnevalt annab Tatjana Tšernova ülevaate Vene lauluseltsi “Gusli” tegevusest. Ükskord ometi on “Vana Tallinna” veergudel leidnud kajastamist ka vene rahvusrühma omal ajal üpriski prominentselt esindatud kultuurielu. Autor pole piirdunud üksnes märgitud seltsi käekäiguga aastail 1865–1930, vaid asetab selle laiemale ajaloolis-kultuurilisele taustale.

Vähetuntud teemat, Tallinna kinosid alates 20. sajandi algusest kuni Teise maailmasõjani kajastab andmerikkas ülevaates Gerd Raasalu. Tollane kinoelu oli märgatavalt vilkam kui tänapäeval, filmisõbral oli valida arvukate saalide vahel, mis 1920.–1930. aastatel said tuntud arhitektide käe all üpriski esindusliku ilme.

Mitut laadi teavet Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti, Tallinna Linnaarhiivi, Arhitek-

tuurimuuseumi, Tartu Linnamuuseumi ja Tallinna Pedagoogikaülikooli tööde-tegemiste kohta vahendavad meile Agne Trummal, Lea Kõiv, Karin Hallas-Murula, Pille Epner, Aime Kärner ja Lauri Suurmaa. Heaks tavaks saanud retsensioonide osas vaatlevad Juhan Kreem, Ivar Leimus, Kaja Tiisel ja Paul Kaegbein ilmunud uudiskirjandust. Kogumiku lõpetab kultuurikroonika, mille sekka on mahtunud ka Peeter Järvelaidi juubelijutt ungari-saksa ajaloolasest, tuntud estofiilist Csaba János Kenézist.

Kokkuvõtteks. Seekordne “Vana Tallinn” jätkab juba oma eelmises köites manifesteeritud suunda suurema avatuse poole, muutudes üha ilmsemalt Tallinna-kesksest üllitisest linnakultuuri ja -ajalugu laiemalt tutvustavaks teadusalmanahhiks.

Ivar Leimus